

Ружица Радојчић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
ruzicaradojcic11@gmail.com

УДК 37:811.161.1'36"1883/1931"(497.11)
https://doi.org/10.18485/sd_ruski75.2023.ch4

ПРЕГЛЕД ГРАМАТИКА РУСКОГ ЈЕЗИКА У СРБИЈИ ОД 1883. ДО 1931.

Говорећи о историјском аспекту учења руског језика у Србији, у овом раду дајемо лонгитудинални преглед граматика руског језика објављених на српском говорном подручју у периоду од 1893. до 1931. године, почев од два издања Руске граматике за српске школе Јеврема Илића, из 1883. и 1893. године, до граматике Димитрија Ђуровића Руски књижевни језик из 1931. Током ових 48 година штампане су: *Практична руска граматика за средње школе* Милоша Анђелковића из 1903. и два издања *Грамматике руског језика за средње школе и самоуке* истог аутора (1908. и 1922), *Грамматика руског језика, књига II – Облици* Радована Кошутића (1914), као и *Руска граматика за VII и VIII разред реалних гимназија* Ст. М. Куљбакина (1929/1930). Поред основних структурних, садржинских и функционалних карактеристика наведених граматика, скрећемо пажњу на структурни и функционални модел излагања дидактичког материјала, као и на примарно усмерење аутора ових граматичких приручника на говорну делатност корисника, уз одређене разлике у ауторским приступима селекцији граматичког садржаја.

Настанак ових граматика произилази из потребе за дидактичком литературом, с обзиром на чињеницу да је 1849. године руски језик као обавезни наставни предмет уведен у београдску Богословију, чиме је Србија постала једна од првих европских земаља у којима се руски језик учио у својству страног.

Кључне речи: руски језик у Србији, историјат учења руског језика у Србији, прве граматике, структурно-садржинске карактеристике, дидактички материјал.

Discussing the historical aspect of learning the Russian language in Serbia, this paper presents a longitudinal overview of the Russian language grammar books published in the Serbian-speaking area during the 1893–1931 period, starting with two editions of *Russian Grammar Book for Serbian Schools*, by Jevrem

Ilić, published in 1883 and 1893, respectively, to the grammar book *The Russian Literary Language* by Dimitrije Đurović, in 1931. The following volumes were published over the span of these 48 years: *Practical Russian Grammar for Secondary Schools* by Miloš Anđelković in 1903 and two editions of *Grammar of the Russian Language for Secondary Schools and Autodidacts* by the same author, in 1908 and 1922, *Grammar of the Russian Language, Volume 2 – The Forms* by Radovan Košutić, as well as *Russian Grammar for Years 7 and 8 of the Science High School*, by St.M.Kuljbakin (1929/1930). Besides the basic structure-, content- and function-related features of the above-mentioned grammar books, the structural and functional model regarding didactic material presentation should be particularly noticed as well as primary focus of their authors on speaking activity of learners, though there were certain differences in the grammar content selection and the structure of grammatical chapters.

These grammar books appeared out of necessity to provide didactic materials with regard to the fact that in 1849 the Russian language was introduced as a mandatory subject in the Belgrade Theological Seminary (Belgrade Seminary of the Serbian Orthodox Church), thus making Serbia one of the first European countries in which Russian was taught as a foreign language.

Keywords: the Russian language in Serbia, history of Russian language learning in Serbia, first grammar books, structure-related features, content-related features, function-related features, structural model, functional model, didactic materials.

Историјски развој наставе руског језика у Србији пружа материјал не само за проучавање друштвено-политичких прилика које су условиле увођење страних језика у програме српских школа, већ и теоријских основа наставе, што доприноси даљем развоју лингводидактике. „У научној методологији лингводидактике значајно место припада и историјским истраживањима, којима је сврха изналажење законитости развоја система наставе одређеног (у нашем случају руског) језика и његових теоријских основа, а тиме и боље разумевање и унапређивање садашњег стања наставе у њеном препаративном, оперативном и евалуационом аспекту“ (Дамљановић, Кончаревић 2007: 260).

Половином 19. века „у нашем образовном систему изучавају се немачки, француски, руски, грчки, латински и старословенски језик“ (Дамљановић 2000: 57–59).

Ускоро се уочава потреба за слањем три гимназијска матуранта у Русију на даље школовање. У раздобљу од 1846. и 1864. у Русију

су послате три групе богослова ради школовања у духовним академијама, као и неколико питомаца који су похађали руске војне школе (Дамљановић 2000: 59–61; Кончаревић 2007: 262). Истина, још почетком 18. века у два школама био је присутан руски језик: Славенској школи Максима Суворова (1726–1731) и *Славенско-латинској школи* Емануила Козачинског у Сремским Карловцима (1733–1737) (Дамљановић, Кончаревић 2007: 262).

У српски образовни систем руски језик је ушао посредством Српске православне цркве. У београдској Богословији од октобра 1849. учи се у статусу обавезног наставног предмета. Четврт века касније, руски језик је уведен у *Вишу женску школу* (1873), *Учитељску школу* у Београду (1877) и у *Војну академију* (1880). У Вишој и Нижој школи Војне академије руски језик се учио у првој или другој години школовања. Од 1830. до 1919. године, међу предавачима руског језика у Војној академији издвајамо неколико имена: Архимандрит Кирило Јовичић, тумач руског посланства у Београду Александар Хитрово, Михаило Васић, Александар Белић, Милутин Драгутиновић, Милоје К. Сретеновић. Неки од ових професора предавали су и у београдској Богословији. Подсетимо да је одлука о оснивању Катедре за руски језик и литературу на Историјско-филолошком одсеку Филозофског факултета Велике школе донета 15. октобра 1877. године, да би настава почела 10. октобра 1878. године, доласком професора Платона Кулаковског из Москве (в. Дамљановић, Кончаревић 2007: 266).

Друштвено-политичке прилике током друге половине 19. века и почетак озбиљнијег системског учења руског језика у Србији неминовно намећу потребу не само за одговарајућим стручним наставничким кадром, већ и за уџбеничком литературом. У том контексту, скренућемо пажњу на објављивање првих граматика руског језика у српској језичкој средини. У првом реду скренућемо пажњу на професора Димитрија Рудинског, некадашњег професора Духовне семинарије у Кишињову, који је 1849. постављен за професора руског језика у београдској Богословији. Он је 1852. године написао прву *Руску граматику* која није објављена, јер аутор није извршио корекције наложене од стране Школске комисије на челу са Јанком Шафариком (Дамљановић 2000: 69), (Дамљановић, Кончаревић 2007: 265).

Почетком шездесетих година 19. века појављују се први уџбеници руског језика (*Учитељ руског језика* Алимпија Васиљевића из

1862. године). Поменућемо његову Читанку, као и Руску читанку Ј. Павловића (1873), а не мање значајан је и уџбеник Петра С. Протића с почетка 20. века (1904). У овом периоду настаје и потреба за граматичким приручником руског језика, што 1883. године резултира објављивањем прве штампане граматике руског језика. Била је то *Руска граматика за српске школе* аутора Јеврема Илића, објављена у четири издања.

У раду дајемо лонгитудинални преглед граматика руског језика објављених на српском говорном подручју у периоду од 1893. до 1931. године, почев од два издања *Руске граматике за српске школе* Јеврема Илића, из 1883. и 1893. године, до граматике Димитрија Ђуровића *Руски књижевни језик* из 1931.¹ Током овог периода настале су такође: *Практична руска граматика за средње школе* Милоша Анђелковића из 1903. и два издања *Грамматике руског језика за средње школе и самоуке* истог аутора (1908. и 1922), *Грамматика руског језика, књига II – Облици* Радована Кошутића (1914), као и *Руска граматика за VII и VIII разред реалних гимназија* Ст. М. Куљбакина (1929/1930).²

Прву школску граматiku руског језика у Србији објављену 1883. године Јеврем Илић је конципирао као практичну граматiku намењену ученицима српских средњих школа који уз извесно предзнање почињу да уче руски језик. Написана је на српском језику, док су термини презентовани на руском, са изузетком једног дела синтаксе. У српским школама ова граматика се активно користила преко тридесет година, паралелно са двама граматикама Милоша Анђелковића из 1903. и 1908. године, тачније, све до 1914. године, када је из штампе изашла граматика Радована Кошутића.

По својој макроструктури Илићева Грамматика садржи три већа поглавља: *О гласовима, О речима, О реченицама*. На микроплану

¹ Треће издање Руске граматике за српске школе Ј. Илића исправљено је и објављено 1903. Штампано је у Државној штампарији Краљевине Србије. Четврто је објављено 1908. у издању исте штампарије.

² Следећа граматика руског језика на српском и хрватском говорном подручју издата је тек 17 година касније, после Другог светског рата, 1948. у Загребу (аутор је Мирослав Кравар). Када је реч о уџбеницима руског језика у међуратном периоду, у Србији су штампани: М. С. Московљевић. Уџбеник руског језика. Практичне вежбе. Преглед граматике. Читанка. Речник. Београд: 1939; В. А. Моторнов, Практични курс руског језика. Фонетика (карактеристичне особине). Грамматика. Штиво. Кључ за разумевање руских дијалеката. Београд: 1940; П. Ђорђевић, Руски у сто часова. Увођење у руски језик. Београд: 1940.

најмањи структурни део граматике је параграф. Сваки садржи граматичко правило и објашњење илустровано примерима. На крају књиге је *Регистар* са 295 речи, као и *Речник* који броји 2321 семантизовану лексему руског језика.

Аутор наводи основне карактеристике руског језика, као и краћи преглед историје руског писма.

У фонетско-фонолошком делу упоређују се, између осталог, руски и српски графички систем, уз истицање графема које немају посебан знак у систему (нпр. фарингално х у речима *Бог, когти*). Графеме тумачи са синхронијског и дијахронијског аспекта.

Именице су подељене у *три* дефлекције. Примери именичких парадигми презентовани су табеларно, са прегледом падежних наставака. Употреба је дата кроз примере, као и када је реч о придевима и бројевима.

Заменице су подељене на личне, повратне, присвојне, показне, упитне, односне, одређене, неодређене. Презентована је њихова употреба на синтаксичком нивоу.

Прилози, предлози, везници и узвици размотрени су са аспекта творбе, значења и употребе.

У делу о синтакси детаљније су објашњени главни чланови реченице, док су споредни посматрани кроз њихову синтаксичку функцију и значења.

Изложени граматички материјал Илић илуструје репрезентативним примерима на нивоу синтагме и реченице. Одломци из књижевних дела истакнутих руских писаца, као и брижљиво одабране пословице и изреке чине посебну вредност ове *Грамматике* не само са лингвистичког, већ и са лингвокултуролошког аспекта.

Десет година после првог објављено је друго, прерађено издање Илићеве граматике која садржи извесне измене и скраћења. Тадашња реформа наставе страних језика редуковала је граматички материјал, стога су неке граматичке категорије представљене само информативно или су сведене на табеларни приказ. Поглавље о синтакси такође је знатно скраћено. Иако редукован, део о морфологији допуњен је акценатским правилима, материја о глаголима је проширена, а именице подељене на *пет* врста.

Неке врсте речи анализиране су са аспекта њихове синтаксичке функције, што ову *Грамматику* чини напредном у односу на време

њеног настанка. За разлику од првог издања, све речи су акцентоване³.

Део који садржи *Речник* пружа информацију и о тадашњој концепцији наставе руског језика: граматика је обрађивана у првој етапи, усвајањем граматичких правила кроз репрезентативне примере (Радојчић 2016а: 78–85).

У хронолошком низу поменућемо и једну граматику која није објављена на територији Србије, реч је о *Практичној граматици руског језика (за самоуке)* Пера Будманија, штампаној 1888. године у Загребу, која је доживела још једно издање 1903.⁴

Намену ове граматике одређује и напомена „за самоуке”, што упућује и на профил корисника који желе да уче руски језик и ван организоване школске наставе. Мотив за учење руског језика у то време многи су проналазили у популарности руске књижевности.

Будманијеви узори за обликовање *Грамматике* били су Алексејев, Манасевич и Вимазал, аутори граматика руског језика за Немце. Будмани се придржавао чињенице да је руски сродан нашем језику, стога се фокусира на језичке појаве које су другачије првенствено на лексичком нивоу, истичући у предговору за своју граматику да руски језик схвата „kao takovi, kod kojega treba samo učiti, u čem se razlikuje od našega“. Зато не објашњава речи које се без проблема разумеју. Употребу речника Будмани је сматрао демотивишућом, јер, како наводи у *Предговору*, корисник „tom teškom i dosadnom radnjom lako [može] da omrzne i čitanje“, стога саветује умерено коришћење речника и усвајање лексике „по смислу“. Такође препоручује константно читање, писање и, по могућности, конверзацију са изворним говорницима.

Теоријско-спознајне текстове сводио је на краћа практична објашњења граматичких правила са формално-граматичког аспекта, често без детаљнијег теоријског одређења граматичке појаве. У напоменама су додатна објашњења са местимичним дијахронијским коментарима.

³ Детаљнији опис свих издања *Руске граматике за српске школе* Јеврема Илића дала је Д. Дамљановић у својој студији *Руски језик у Србији, уџбеници до 1941. године* (Дамљановић 2000: 216–233). О делатности Јеврема Илића детаљније пише К. Кончаревић (Кончаревић 2010: 77–89).

⁴ Иако Будманијева *Praktična gramatika ruskog jezika za samouke* није објављена у Србији, помињемо је на овом месту најпре због њеног утицаја на неке потоње граматике штампане на територији Србије (нпр. *Практична руска граматика за средње школе* Милоша Анђелковића).

Именице нису подељене на деклинације, већ су разврстане по категорији рода и типу основе. Подела глагола по виду рађена је према руској граматички А. Х. Востокова (1831).

У ситакси истиче диференцијална обележја, указујући на релевантне синтаксичке разлике у оба језика.

У издвојеном делу дати су текстови за читање и превођење, тј. одломци из дела Пушкина, Тургеева, Гончарова, Љермонтова, Крилова, Њекрасова.

Начин усвајања материјала претежно је дедуктивни.

Презентовање и селектовање језичког материјала нису увек вршени линеарно, од лакшег ка тежем (принцип нарастања тешкоћа). (Радојчић 2016а: 103–120).

Ова *Грамматика* је испунила критеријуме и циљеве који су крајем 19. века постављени пред њу и њеног аутора. Будмани је навећи део свог живота посветио филологији. Имао је изузетан таленат за учење страних језика. Према неким сведочењима познавао их је чак деветнаест (Радојчић 2016б: 88–96). У познијим годинама вратио се математици, којом се бавио у младости.

Примере Илићеве и Будманијеве граматике следио је у својој *Практичној руској граматички за средње школе* и Милош Анђелковић, који је од стране српских црквених и просветних власти био послат у Кијевску духовну академију, да би по повратку у Србију радио као професор и начелник Министарства вера (Пилиповић 2012: 84–85).

Прво издање своје *Практичне руске граматике за средње школе* објавио је 1903. у Београду, у издању Државне штампарије Краљевине Србије. У то време штампана је *Руска читанка за средње школе* Настасије Глушчевић из 1901. и 1905, као и *Учитељ руског језика* Петра С. Протића из 1905. *Речник руско-српски* Милоша Анђелковића штампан је 1903. године.

Анђелковић је своју *Практичну руску граматичку* конципирао за почетни курс руског језика⁵.

Кратка и сажета објашњења изазвала су неке непрецизности, као и непотпуне коментаре. Тако рецимо, изговор *д'* и *т'* пореди са српским *ђ* и *ћ*, што непрецизно одражава изговор ових гласова у руском језику.

Елементе конфронтационог приступа уноси поређењем руског акцента са српским (описује га „као наш оштар” краткосилазни

⁵ Аутор наводи да је *Грамматика* рађена „по Будманију и другим писцима“.

акценат). Трпно стање је такође изложено у поређењу са српским. Елементе диференцијалног приступа уочавамо у објашњењу изговора руских и српских вокала. Елементи лингвокултурологије присутни су у одељцима „Породична имена” и „Употребљавање породичних имена у разговору”, у виду кратких информација. Одсуство компаративног и компаративно-историјског приступа анализи језичког материјала (осим ретких поређења са црквенословенским језиком) чини основну разлику између Илићеве и Анђелковићеве граматике.

Избор материјала усклађен је са потребама корисника, посебно „самоуких”. Концизност ове *Граматике* подстиче на индуктивно размишљање. Организација лингвистичког садржаја претежно је линеарна. Конфронтирање је местимично, чешће једносмерно, од руског према српском језику (Радојчић 2016а: 86–102).

Треће издање *Граматике* М. Анђелковића изашло је 1922. године, када је покрет за реформу наставе живих страних језика предвиђао свођење граматике на знатно мању меру (исп. Кончаревић 2010: 27).

Посебно место у русистичкој лингводидактици заузима *Граматика руског језика. II. Облици* Радована Кошутића из 1914. године. Кошутићево дело покренуло је на даља истраживања у области методике наставе руског језика као инословенског у српској говорној средини. Његов диференцијални метод заснива се на системском поређењу језичких елемената руског и српског као блискосродних словенских језика. Кошутић је утемељио конфронтациону анализу руског и српског језика на фонетском, морфолошком и синтаксичком нивоу језика. Овај метод се и данас примењује не само у основној и средњој школи, већ и у универзитетској настави.

У Кошутићевим *Облицима* примери и објашњења презентовани су претежно на синтаксичкој основи, док текст представља базу за усвајање лексичко-граматичких појава. На крају сваког одељка налази се издвојени део са додатним објашњењима (*Додатак*).

Правила руског језика Кошутић објашњава превасходно са становишта дијахроније, тј. компаративно-историјским методом анализе језичких појава, али не заобилази синхронију, посебно када руски језик пореди са српским (Радојчић 2016а: 121–126).

Кошутићеви *Облици* доживели су пет издања, од којих је треће (1965) значајно по минуциозним уводним напоменама Богдана Терзића, што је ову *Граматику* учинило савременијом и ближом тадашњим новијим генерацијама русиста.

Дело Радована Кошутића деценијама подстиче на нова славистичких проучавања. Досадашња литература о његовом животу и раду веома је бројна. Поменућемо само неке од русиста који су у Србији писали о њему: Кирил Тарановски (1949), Ђорђе Живановић (1982, 1986), Радован Лалић (1966), Наталија Радошевић (1966, 1977), Богдан Терзић (1966, 1969, 1971, 1984, 1999, 2006), Радмило Маројевић (1986), Милосава Стојнић (1986), Вера Николић (1986), Гордана Јовановић (1986), Миодраг Сибиновић (1986), Петар Буњак (1998), Богољуб Станковић (2007), Вера Борисенко-Свинарска (2007, 2008), Предраг Пипер (1987, 2016), Ксенија Кончаревић (2008, 2010, 2016), као и многи други домаћи и страни истраживачи. Веома детаљан опис и анализу Кошутевићеве Граматике даје Дара Дамљановић у својој студији *Руски језик у Србији* (Дамљановић 2000: 237–248).

П. Пипер подсећа да се Кошутевићев метод анализе и описа језика могао препознати у америчкој лингвистици, где је, „независно од Кошутевићевог дела, назван контрастивна анализа, односно контрастивна лингвистика” (Пипер 2016: 287). Ова чињеница говори о Кошутевићевом доприносу општој лингвистици, ван граница Србије. Стога потпуно оправдано прихватамо констатацију П. Пипера да веома квалитетне граматике руског језика које су се појавиле после *Облика* ипак „(...) Кошутевићеву граматiku у целини нису надмашиле” (Пипер 2018: 73).

Пошто је 1920. из Русије емигрирао у Југославију, Ст. М. Куљбакин ради као професор Православног богословског факултета у Београду, а пет година касније постаје и редовни члан Српске Краљевске академије наука. Настављајући да се бави славистичким и русистичким лингвистичким истраживањима, 1922. године издаје две књиге: *Краткај сербская граматика для русских* и *Старословенска граматика* (Терзић 2000: 23). Куљбакинова *Руска граматика за VII и VIII разред реалних гимназија* у издању Свесловенске књижар-нице М. Ј. Стефановића излази у Београду 1929/1930. Аутор је намењује и за самостално учење, а за детаљнија обавештења упућује на „обимне књиге проф. Радована Кошутевића”, имајући у виду *Граматiku руског језика I. Гласови*, издату 1919. у Петрограду. Највећу пажњу Куљбакин поклања фонетици и морфологији, док је синтаксички материјал нешто мање заступљен. На крају књиге налази се *Додатак* о интерпункцији, где се у пет тачака, на примерима, скреће пажња на разлике између руских и српских

интерпункцијских правила. Намена ове *Граматике* условила је синхронијски приступ граматичкој материји, уз ређе дијахронијске коментаре. Усвајање језичког материјала и граматичких правила врши се дедуктивном методом (од генерализованих констатација до илустративних примера). Конфронтирање језичких јединица је обострано (у претходно издатим граматикама, укључујући и Кошутевићеве *Облике*, доминира једносмерно конфронтирање). Куљбакин је пажњу поклањао не само указивању на разлике, већ и на сличности између руског и српског језика (Дамљановић, Кончаревић 2010: 112). Језичке појаве Куљбакин посматра кроз све нивое, од фонетско-прозодијског, преко дериватолошког, до синтаксичког, чиме се ова *Граматика* придружује граматикама Јеврема Илића и Радована Кошутевића. Граматички материјал, чињенице и генерализације Куљбакин излаже линеарно. Иако не садржи систем вежбања, нити текстове за читање и превођење, ова *Граматика* обилује одабраним примерима са преводним еквивалентима који илуструју употребу презентованог лингвистичког материјала. Поступним усвајањем материјала садржаног у текстовима теоријско-спознајног типа, често сведеног на облик дефиниције, ученицима завршних разреда реалних гимназија омогућено је стицање основа за елементарну комуникацију на руском језику (Радојчић 2016а: 127–144).

Између два светска рата руски језик у Србији био је редукован на свим нивоима школовања. Када је реч о високом школству, на Филозофском факултету предавао га је Радован Кошутевић, а на Православном богословском факултету Димитрије Ђуровић, који је од 1930. до 1937. овај језик предавао и на Војној академији у Београду. У том периоду настаје и Ђуровићева књига *Руски књижевни језик*, објављена 1931. у издању Издавачке књижарнице Геце Кона у Београду.

Ђуровић није експлицитно прецизирао профил корисника ове *Граматике*, мада је претпостављен виши ниво језичког предзнања реалних и хипотетичких корисника, што се огледа у начину презентовања и детаљној обради лингвистичког материјала⁶.

Новину у односу на претходне граматике чини део о физиологији гласова, тј. процесу њиховог настајања.⁷ Пре Кошутевића фонетика је

⁶ О животу и научном раду Д. Ђуровића в. Кончаревић 2009: 497–508.

⁷ Ђуровић се позива, између осталог, на *Етнопсихологију* В. Вунта, затим на Б. Делбрика, као и на сопствене радове о реформи руског правописа.

презентована са формалног аспекта (класификација гласова и краћи сликовити описи артикулације). Ђуровић не само да инсистира на интерференцији насталој услед релевантних различитости између два језика (Кошутећев диференцијални метод), већ указује и на релевантне сличности, што стимулише позитивни трансфер (фацилитацију). Попут Кошутећа, језичке појаве описује и анализира са компаративно-историјског и синхронијског аспекта. Морфолошке појаве презентује како са формалног, тако и са аспекта семантике. У преводу примера на српски језик коришћени су и дијалекатски облици у циљу лакшег конфронтирања и уочавања међујезичких сличности.

Додатак садржи 11 краћих књижевних текстова за читање, превођење и граматичку анализу. То су одломци из старе руске књижевности, неколико песама Ф.И. Тјутчева, краћи одломци из дела Толстоја, Корољенка, Тургењева, Достојевског, Мерешковског.

Материјал је изложен по принципу научне систематике, употребом адекватне терминологије у теоријско-спознајним текстовима, уз навођење репрезентативних примера. Новина је и нови реформисани правопис којим је ова граматика штампана.

Руски књижевни језик се може категоризовати као практична (дидактичка) граматика, мада има и одлике теоријске, с обзиром на то да апаратура организације усвајања није експлицитно изражена. Међутим, текстови у *Додатку* имају за циљ лексичку и граматичку анализу, што их функционално одређује као вежбања. Презентовање и селектовање језичког материјала је линеарно, уз велики број илустративних примера (Радојчић 2016а: 145–171).

У наведеном полувековном периоду статус руског језика у Србији био је променљив, условљен махом екстралингвистичким факторима. Ипак, остаје чињеница да је Србија међу првима у Европи (и свету) увела руски језик у свој школски систем. У том контексту, постојање двадесетак граматика руског језика на српском говорном подручју потврђује углед домаће русистичке лингвистике, што би могло послужити као један од подстрека за очување адекватног статуса руског језика на овим просторима.

⁸ Конструкцијске норме за граматике тога периода нису предвиђале експлицитни систем вежбања.

Цитирана литература

- Дамљановић, Дара. Руски језик у Србији. Уџбеници до 1941. године. Београд: 2000.
- Дамљановић, Дара, Ксенија Кончаревић. „Из историјата наставе руског језика у духовним школама Српске православне цркве”. [У:] Б. Шијаковић (ред.) Српска теологија у XX веку: истраживачки проблеми и резултати, књ. 2. Београд: Православни богословски факултет, 2007, 260–273.
- Дамљановић, Дара, Ксенија Кончаревић. Настава и методика наставе руског језика у Србији у XIX и XX веку. Прилози за историју. Београд: Славистичко друштво Србије, 2010.
- Кончаревић, Ксенија. „Прилог проучавању међуратне русистике: русистички опус др Димитрија Ђуровића”. Славистика XIII, 2009: 497–508.
- Кончаревић, Ксенија. „Историјат српске лингвистичке русистике у опусу академика Предрага Пипера”. Јужнословенски филолог LXXVIII, 2, 2022: 85–100.
- Пишиповић, Радован. „Српски богослови на школовању у Русији у другој половини 19. века – према оцени руског царског дипломате”. Годишњак за друштвену историју 2, 2012: 84–85.
- Пипер, Предраг. „Радован Кошутин – утемељивач српске филолошке русистике”. [У:] А. Базилевски (ур.) Српско-руски круг: књижевно-уметнички алманах. Москва: Вахазар; Београд: Интерпрес, 2016, 286–289.
- Пипер, Предраг. Прилози историји српске лингвистичке славистике. Друга половина XX века. Београд: Чикоја штампа, 2018.
- Радојчић, Ружица Д. Структурно-садржинске и функционалне карактеристике дидактичких граматика руског језика у инословенској (српској и хрватској) говорној средини. Докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2016а.
- Радојчић, Ружица. „Лингводидактичко наслеђе Петра Будманија”. Руски језик као инославјански VIII, 2016б, 88–96.
- Терзић, Богдан. „Велико име славистичке науке: С. М. Куљбакин (1873–1941)”. Политика, 97, 31261, 2000: 23.

Извори

- Анђелковић, Милош. Практична руска граматика за средње школе. Београд: 1903.
- Анђелковић, Милош. Граматика руског језика за средње школе и самоуке. (2. издање), Београд: 1908.
- Анђелковић, Милош. Граматика руског језика за средње школе и самоуке. (3. издање), Београд: 1922.
- Ђуровић, Димитрије. Руски књижевни језик. Београд: 1931.
- Илић, Јеврем. Руска граматика за српске школе. Београд: 1883.
- Илић, Јеврем. Руска граматика за српске школе. (друго издање), Београд: 1893.
- Коштутић, Радован. Граматика руског језика. II. Облици. Београд: 1914.
- Куљбакин, Стјепан М. Руска граматика за седми и осми разред реалних гимназија. Београд: 1930.
- Budmani, Pero. *Praktična gramatika ruskog jezika (za samouke)*, Zagreb: 1888.

Ружица Радойчич

ОБЗОР ГРАММАТИК РУССКОГО ЯЗЫКА
В СЕРБИИ С 1883 ПО 1931 ГГ.

Резюме

Общественно-политические обстоятельства середины XIX века в Сербии оказали благоприятное влияние на изучение иностранных языков в Сербии и на их внедрение в сербские школы, что тесно связано и с началом изучения русского языка в Сербии. Обсуждая исторический аспект изучения русского языка в Сербии, в данной статье мы предоставляем хронологический обзор грамматик русского языка, опубликованных в сербском языковом ареале в период с 1893 по 1931 гг., начиная с двух изданий книги *Русская грамматика для сербских школ* Еврема Илича (в 1883 и 1893 гг.), до грамматики Димитрия Джуровича, *Русский литературный язык* из 1931 года. В течение этих 48 лет в Сербии были напечатаны следующие грамматики: *Практическая русская грамматика для средних школ* Милоша Анжелковича (1903), вместе с двумя последующими изданиями того же автора – *Грамматика русского языка для средних школ и для*

самостоятельного обучения (1908 и 1922 гг.), затем *Грамматика русского языка, книга II – Облицы* Радована Кошутича (1914), а также *Русская грамматика для VII и VIII классов реальных гимназий* автора Ст. М. Кульбакина (1929). Помимо основных структурно-содержательных и функциональных характеристик названных грамматик, следует особо обратить внимание на структурно-функциональную модель презентации дидактического материала, а также на первичную направленность данных грамматических пособий на речевую деятельность учащихся, учитывая некоторые отличия в авторских подходах к подбору грамматического материала.

Появление данных грамматик представляло собой результат потребности учащихся и преподавателей в наличии дидактических пособий, учитывая тот факт, что в 1849 году русский язык был введён в Белградскую духовную семинарию в качестве обязательного предмета, в результате чего Сербия стала одной из первых европейских стран, в которых русский язык преподавался как иностранный язык.

Ключевые слова: русский язык в Сербии, история преподавания русского языка в Сербии, первые грамматики, структурно-содержательные характеристики, дидактический материал.